

I. Književnost i problem integracije

Mislim da se ne varam kada između mnogih problema koji determinišu savremenu književnost na prvo mesto i pre svih ostalih istaknem problem njene povezanosti s integracijom savremenog sveta. Ova je danas centralna činjenica koja usmerava ne samo razvoj i problematiku svetske književnosti kao celine nego i određuje puteve pojedinih nacionalnih književnosti, i to tako svestrano da su s njom u više ili manje direktnoj vezi skoro svi problemi idejnog, formalnog i umetničkog previranja savremene književnosti.

Ovakva povezanost književnog razvoja sa integracijskim procesom svakako je prirodna i sasvim nužna posledica činjenice da je osnovna karakteristika modernog sveta već pre nekoliko decenija postala integracija svih njegovih delova u jednu celinu, prerastanje lokalnih i parcijalnih problema u višu, opštu, univerzalnu problematiku čoveka i njegovog života. Procesi i pojave koji su se još pre sto godina dešavali u regionalno omeđenim, tradicijom posvećenim, miljeima koji su se autonomno razvijali, dobijaju u naše vreme svoju svetsku perspektivu, što znači da ih više nije moguće objašnjavati iz samih njih nego samo u okviru nastajuće univerzalnosti. Ta okolnost ima svoje značajne, na prvi pogled vidljive posledice naročito u ekonomici i politici, jer nema skoro nijednog političkog događaja ili ekonomske pojave — dešavao se on bilo gde na zemljinoj kugli — koji bi bilo moguće shvatiti u njegovoj pravoj funkciji i značenju a da ga ne uključimo u celinu koja se zove svetska politika, odnosno svetska ekonomika. Sve pojave i događaji današnjeg sveta imaju faktički samo jednu svrhu: stvaranje svetskog društva, univerzalnog ekonomskog i društvenopolitičkog sistema. A to pak ima za posledicu da se prava, t.j. suštinska, a ne samo prividna, sadržina pojedinih slojeva savremenog sveta ispolji tek u toj opštoj, univerzalnoj perspektivi.

Razumljivo je da se integracija savremenog sveta ne može zaustaviti na politici i ekonomici već se takodje proširuje i u oblast ideologije, filozofije, kulture, umetnosti — i naravno književnosti. I tu, u svetu književne umetnosti dostigli smo danas stepen kada uticaj integracije na razvrtak književne problematike postaje neposredno primetan, što se naročito ispoljava u tome da više ne možemo tumačiti ovu ili onu književnu pojavu, delo ili autora, ove ili one nacionalne književnosti ili pak među sobom povezanih nacionalnih književnosti samo iz uskih, regionalno određenih, tradicijom utvrđenih književnih vidika. Ko to još uvek pokušava neminovno se izlaže opasnosti da najvažnije probleme savremene književnosti, kao što su napr. problem modernizma i realizma ili pak problem tendencije, forme, stila i naročito humanističkog smisla književnosti razume sasvim pogrešno i nadje im u najboljem slučaju samo efemerna, prividna, u široj perspektivi nedovoljna tumačenja. Slično politici i ekonomici i književnost se našla u položaju koji je takav da moramo svaki književni prob-

lem ili pojavu — kada ga ispravno razumemo i otkrijemo njegovu razvojnu perspektivu — uvrstiti u viši okvir one univerzalnosti koja se zove svetska književnost. Kao i svi ostali faktori modernog sveta tako se i književnost postepeno izvlači iz okvira lokalnih i nacionalnih, u regionalne jedinice povezanih književnosti, koje su vekovima živele svoj zavrtani život, i pokušava uporedno sa društvenom, ekonomskom i političkom integracijom sveta da se uključi u univerzalnost svetske književnosti. Pogrešno bi naravno bilo tvrditi da ona danas već postoji i da je već tu. Naprotiv, svetska književnost egzistira u našem vremenu najviše kao još neostvareni cilj koji se u svojoj istorijskoj konkretnosti samo postepeno javlja iz komplikovanih integracijskih procesa. Ali taj cilj i ti procesi živa su istorijska realnost već više decenija — skoro približno toliko koliko je star pojam svetske književnosti. Dugujemo ga Geteu koji je već 1827 godine u razgovoru s Ekermanom izrekao značajnu misao: „Nacionalna književnost ne znači danas više mnogo; epoha svetske književnosti je pred vratima i sad mora svako da se pobrine kako bi nam se što pre približila“ Gete je pri tome, pod pojmom svetske književnosti, naravno, pre svega podrazumevao književnu uzajamnost Evrope, kako ju je pripremila i ostvarila evropska romantika. Medjutim, nepunih dvadeset godina posle Geteovih razgovora s Ekermanom bila je u Komunističkom manifestu, u analizi ekonomike i društvene integracije sveta, prvi put sasvim jasno formulisana i misao o nužnosti svetske književnosti što nastupa: „Na mesto stare lokalne i nacionalne samodovoljnosti i ogradjenosti stupa svestrani saobraćaj, svestrana uzajamna zavisnost nacija. A kako je u materijalnoj tako je i u duhovnoj proizvodnji. Duhovni proizvodi pojedinih nacija postaju opštim dobrom. Nacional-

na jednostranost i ograničenost postaje sve više nemoguća, a iz mnogih nacionalnih i lokalnih književnosti stvara se svetska Književnost“. Tim rečima Komunističkog manifesta sto godina kasnije nije moguće ništa ni dati ni oduzeti. Epoha svetske književnosti u našem vremenu je zaista „pred vratima“ kako bi rekao Gete. Iz neodređenog cilja postepeno se pretvara u realnost i postaje centralna perspektiva i kategorija književnog razvoja.

Ako ove opšte, apstraktne konstatacije prenesemo u konkretnost jugoslovenske književne problematike iz njih sledi sasvim prirodna i nužna tvrdnja: kada danas razmišljamo o problemima i dilemama koji pokreću književno dešavanje Jugoslavije nikako ih ne smemo tumačiti samo iz uskih lokalno-tradicionálnih ili evropski regionalnih okvira, u kojima su se vekovima razvijale jugoslovenske nacionalne književnosti odnosno književnost u Jugoslaviji kao celina. Bilo da se radi o ovoj ili onoj značajnoj pojavi, ovoj ili onoj struji i programu ili kompleksnoj celini književnih pitanja — uvek je potrebno književnu problematiku gledati u svetlosti iznete univerzalne perspektive tj. u svetlosti nastajanja svetske književnosti i integracije nacionalnih književnosti u nju. U okviru takve perspektive moramo tumačiti sve probleme koji zaokupljaju književne stvaraoce Jugoslavije, bilo da su to problemi idejne sadržine književnosti, njene tematike i humanističkog smisla ili pak raznovrsna pitanja forme, modernizma i realizma, romana kao roda ili

metafore kao stilskog sredstva. Samo na taj način će jugoslovenska književna problematika biti dostojna pažnje, kada ne bude provincijski ograničena i efemerna, nego u višem smislu realna.

Ali ako je potreba za univerzalnom književno-razvojnom perspektivom danas već dosta jasna, konkretna realizacija takve perspektive svakako je mnogo složenija. Komplikuje je činjenica da se proces nastajanja svetske književnosti nikako ne vrši u oblicima koji bi uvek bili vidljivi, jednosmerni i skladni. I to je u izvesnom smislu sasvim prirodno. Ekonomska i društveno-politička integracija sveta koje su osnova svim ostalim integracijama ostvaruju se u okvirima koji su neobično protivrečni, kakavda jednostrani i zato prava suprotnost idealu skladnog, ravnomernog integriranja delova u jedinstvenu celinu. Takav okvir i sredstvo integracije u našem vremenu su društveno-politički i vojni blokovi. Mada ni izdaleka nisu jedini, najznačajniji integracijski oblici i mada je njihovo postojanje samo od prolaznog značaja — jer se od sredstava integracije naglo pretvaraju u smetnju ujedinstvenju sveta i time u njegovu negaciju — ipak je njihov obim tako velik da se u okviru blokovske podelje sveta ostvaruju (pored ekonomskih i političkih) opširni integracijski procesi i u duhovnoj oblasti, u ideologiji, kulturi i književnosti. Integracija savremene književnosti u blokovskim okvirima tako je izrazita da bismo lako s njom u vezi — mada naravno samo u metaforičnom smislu — mogli govoriti o „blok-

skoju“ podeli svetske književnosti i o „blokovskim“ književnostima. Slično politici i ekonomici i proces integriranja nacionalnih književnosti u svetsku književnost ne vrši se direktno nego kroz uključivanje u „blokovske“ književne okvire. Kada je posle Drugog svetskog rata došlo do podelje sveta u dva politička i vojna bloka takodje je, konačno, izvršena i polarizacija savremene književnosti u dve književno-ideološke i programske sfere koje jedna prema drugoj stoje kao dva protivnička tabora. Glavna karakteristika obe književne sfere je upravo ta, da grade svoju književnu ideologiju na pretenziji: postati univerzalni oblik, pravac i obrazac savremene književnosti i na taj način razrastli se u svetsku književnost.

Književnost Istoka i književnost Zapada — to su termini koji se u svakodnevnom jeziku upotrebljavaju kao oznaka za oba „blokovska“ područja savremene književnosti. Naravno da bismo preterali kada bismo ih shvatili kao dve sasvim homogene i u dubljem smislu jedinstvene književnosti, postoje i u njihovim okvirima struje, stilovi i književni pravci koji se ponekad dosta oštro suprotstavljaju jedan drugom. Ali je u toj više ili manje primetnoj heterogenosti ipak očigledno da ne živi samo u programskoj ideologiji oba „blokovska“ književna područja već i u njihovoj praksi veoma intenzivna tendencija isticanja i ekskluzivne prevlasti samo jednog stila odnosno pravca koji bi u svetskom merilu postao nosilac i istovremeno kriterij književne integracije. Književnost Istoka pokušava da se na temeljima strogo unitarne književne ideologije formira kao književnost samo jedne struje, tj. socijalističkog realizma. Faktički, u okvirima istočnog književnog „bloka“ pored socijalističkog realizma pojavljuju se i drugi pravci koji čuvaju svoju relativnu samostalnost, mada socijalistički realizam nastoji da ih u sebe uključi i često ih proglašava za svoje adepte. Lukač koji važni kao pumopravni poznavalac problematike književnih strujanja socijalističkog tabora u svojoj studiji *Zur Gegenwartsbedeutung des kritischen Realismus*, napisanoj u godinama 1955/57, skrenuo je pažnju na činjenicu da u književnostima socijalističkih država pored socijalističkog realizma još uvek egzistira snažna struja građanskog ili kritičkog realizma. Mada se možda s Lukateom ne slažemo u tumačenju pojma „kritički realizam“, njegova konstatacija je sama po sebi sasvim istinita. Moramo je dopuniti tvrdnjom da u književnosti Istoka postoje još i drugi književni pravci; da u njoj lirici još uvek prosperira pravac romantične, odnosno neoromantične, tj. tradicionalne emocionalne i impresionističke poezije pisane na „večnu“ temu ljubavi, prirode ili života. Iz te perspektive književnost socijalističkog tabora, naravno, ni-

(Nastavak na drugoj strani).

ivan velkov

Jutro

